

MONIKULTTUURINEN KANSALAISTOIMINTA JA NELJÄS SEKTORI

Järjestöhaun kartoitus vapaamuotoisesta kansalaistoiminnasta

Järjestöhaun 2020
Suomen Pakolaisapu ry

SISÄLLYS

JOHDANTO	2
Järjestöhautomo – monikulttuurisen kansalaisyhteiskunnan vahvistaja	2
Kartoituksen taustaa.....	2
KANSALAISYHTEISKUNTA MUUTOKSESSA	3
Yhdistystoiminta on vahvaa monikulttuurisella kentällä.....	3
Vapaamuotoinen kansalaistoiminta ja neljäs sektori.....	4
KARTOITUKSEN TOTEUTUS.....	4
Haastatellut tahot.....	5
Starttipaketti kansalaistoimintaan -pilotti.....	5
KESKEISET HAVAINNOT HAASTATTELUJEN POHJALTA	6
Kansalaistoinnilla on monia muotoja	6
Yhteisöjä jaettujen identiteettien ja kiinnostuksenkohteiden ympärillä.....	7
Toimintaa järjestetään matalalla kynnyksellä ja ilman rakenteita.....	7
Ideat syntyvät omassa arjessa havaittuun tarpeeseen	8
Rahoituksen puuttuminen toiminnan laajentamisen esteenä.....	9
Digitaalisuus mahdollistaa ihmisten tavoittamisen laajasti	9
Monet olivat harkinneet yhdistyksen perustamista.....	10
Vapaana byrokratiasta ja sitoutumisesta	10
Neljännen sektorin toimijoiden tuen tarpeet.....	11
LOPUKSI.....	12
LÄHTEET.....	13

JOHDANTO

Järjestöhautomo – monikulttuurisen kansalaisyhteiskunnan vahvistaja

Kansalaistoiminta ja yhdistyksissä toimiminen tukee maahanmuuttaneiden kotoutumista ja aktiivista kansalaisuutta. Toiminnan kautta esim. oppii kieltä ja tärkeitä kansalaistaitoja, verkostoituu, on osallisena itselle tärkeissä asioissa ja on mahdollisuus vaikuttaa. Suomen Pakolaisavun Järjestöhautomo tukee monikulttuurisia, maahanmuuttaneiden perustamia ja etnisten vähemmistöjen yhdistyksiä järjestötoiminnan perusasioissa sekä toimintansa itsenäisessä kehittämisessä.

Järjestöhautomo on toiminut monikulttuurisen ja vaikuttavan kansalaisyhteiskunnan vahvistajana jo vuodesta 2005. Järjestöhautomo on osa Suomen Pakolaisapua, ja toimintaa rahoittaa STEA. Perinteisesti Järjestöhautomo on keskittynyt tukemaan yhdistysmuotoista kansalaistoimintaa, eli rekisteröityjä ja rekisteröimättömiä yhdistyksiä sekä yhdistysten perustamista. Vuonna 2019 Järjestöhautomo selvitti monikulttuurisen yhdistyskentän tarpeita toteuttamalla 300 yhdistystä kattavan kartoituksen¹.

Kartoituksen taustaa

Kansalaisyhteiskunta, siihen vaikuttavat lait (esim. rahankeräyslaki) ja rahoituskenttä ovat murroksessa. Uudenlaiset spontaanit ja nopeasti toimivat ryhmät sekä digitaalisten alustojen tarjoamat mahdollisuudet ovat muuttaneet myös kansalaisyhteiskunnan dynamiikkaa. Järjestöhautomo haluaa vastata jatkossa myös vapaamuotoisten kansalaistoimijoiden tarpeisiin tarjoamalla perinteisen yhdistystuen lisäksi tukea kotoutumista ja monikulttuurista Suomea rakentaville epävirallisille kansalaisryhmittymille ja verkostoille.

Tämän kartoituksen tarkoituksena on lisätä tietoa neljännen sektorin kansalaistoiminnasta monikulttuurisella kentällä, sekä paremmin ymmärtää sen toimintalogiikkaa ja -edellytyksiä sekä erityispiirteitä. Järjestöhautomo hyödyntää kartoituksen tuloksia kehittäessään palvelujaan kohtaamaan paremmin myös neljännen sektorin toimijoiden tarpeita.

Tässä kartoituksessa haluttiin selvittää:

- Minkälaisia neljännen sektorin toimijat monikulttuurisella kentällä ovat? Minkälaista toimintaa heillä on?
- Minkälaisia motiiveja toimijoilla on pysyä vapaamuotoisina järjestön perustamisen sijaan? Mikä yhdistystoiminnassa mahdollisesti nähdään haastavana tai hankalana?
- Mitkä ovat vapaamuotoisen kansalaistoiminnan edut ja haasteet?
- Minkälaisia tuen tarpeita vapaamuotoisilla kansalaistoimijoilla on? Minkälaiset palvelut tukisivat heidän toimintaansa ja sen kehittämistä?

¹ Järjestöhautomo 2019.

KANSALAI SYHTEISKUNTA MUUTOKSESSA

Perinteisen kansalaisjärjestökentän on jo jonkin aikaa nähty olevan murroksessa. Sitoutuminen perinteisiin organisaatioihin kuten poliittisiin puolueisiin ja seurakuntiin on heikentynyt samalla kun lyhytkestoisuus sekä projektimaisuus on kasvattanut suosiotaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotona. Perinteisten yhteiskunnan sektorien – julkisen, yksityisen ja järjestösektorin – piirteet ovat alkaneet sekoittua. Myös digitalisaatio ja sosiaalisen median nousu ovat muokanneet kansalaisyhteiskuntaa ja kansalaisten vaikuttamisen mahdollisuuksia. Osana laajempaa murrosta kansalaistoiminta on alkanut myös saada uusia muotoja perinteisten instituutioiden ulkopuolella.²

Yhdistystoiminta on vahvaa monikulttuurisella kentällä

Tutkimusten mukaan Suomessa maahanmuuttaneiden aktiivinen osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan on vähäisempää kuin valtaväestöllä. Osallistumisessa on kuitenkin suuria eroja eri maahanmuuttajaryhmien sekä sukupuolten välillä.³ FinMONIK-tutkimuksen mukaan Suomessa asuvista ulkomaalaistaustaisista 63 prosenttia osallistuu silti johonkin järjestön, yhdistyksen tai seuran toimintaan vähintään kerran kuussa⁴. Toisaalta myös epävirallisemmän naapuriavun merkitys on suurempaa maahanmuuttaneilla kuin valtaväestöllä; Suomen koko väestöstä vain 15 prosenttia koki saavansa tarvittaessa apua läheiseltä naapuriltaan, kun ulkomaalaistaustaisesta väestöstä näin koki peräti 42 prosenttia⁵.

Suomessa kansalaisten kollektiivinen liikehdintä on perinteisesti järjestäytynyt vahvasti yhdistysmuotoon. Suomessa sekä uudet että vanhat etniset vähemmistöt ovat tyypillisesti organisoineet yhteisöllistä toimintaa nimenomaan yhdistyksissä. Yhdistysten toiminta ja sen vaikutukset eivät ole kuitenkaan rajoittuneet vain vähemmistöyhteisöihin, vaan ne koskevat lisäksi yhteiskuntaa laajemmin. Yhdistykset myös käyvät julkista keskustelua hyvistä väestösuhteista sekä vähemmistöjen asemasta ja oikeuksista.⁶ Suomessa maahanmuuttaneiden perustamia yhdistyksiä on paljon: Järjestöhautomon rekisterin mukaan niitä on arviolta noin 700.

Maahanmuuttajayhdistyksillä voidaan nähdä olevan suomalaisessa yhteiskunnassa myös ”suodatintehtävä”. Yhdistykset kääntävät maahanmuuttaneiden näkemykset ja kokemukset kielelle, jota valtion hallinnossa ja kotoutumista edistävässä työssä osataan tulkita. Tämä näkyy myös viranomaisten ja hallinnon odotuksissa maahanmuuttajayhdistyksiä kohtaan.⁷ Suomen maahanmuutto- ja kotoutumisasiosta vastaavien viranomaisten kannalta yhdistykset ovat hyvä väylä neuvotella ja konsultoida maahanmuuttajayhteisöä koskevissa kysymyksissä, sekä viime kädessä myös hallinnoida vähemmistöjä⁸.

² Halava ym. 2018; Ruuskanen ym. 2020.

³ Castaneda ym. 2015, 20-22; Kuusio ym. 2020, 73; Rask ym. 2012.

⁴ FinMONIK 2019

⁵ Castaneda ym. 2015, 21.

⁶ Pyykkönen & Martikainen, 282-283

⁷ Pyykkönen & Martikainen, 285.

⁸ Pirkkalainen 2013; 81, 97-98

Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, että erilaiset maahanmuuttaneiden yhteisöt näkevät parhaaksi järjestäytyä nimenomaan rekisteröidyksi yhdistyksiksi, sillä se parantaa heidän mahdollisuuksiaan tulla kuulluksi hallinnon ja viranomaisten taholta. Myös Järjestöhautomon työssä on huomattu, että maahanmuuttaneet lähtevät monesti suoraan liikkeelle uuden yhdistyksen perustamisesta. Yhdistyksen perustamisen liittyy vahvasti myös se, että institutionaalista rahoitusta on harvoin mahdollista hakea ilman rekisteröityä yhdistystä. Usein perustajien toiveena on voinut olla myös työllistyminen yhdistyksen kautta.

Tämän kartoituksen ensimmäisiä havaintoja olikin, että moni pieni ja epäviralliselta vaikuttava kansalaistoimija osoittautui tarkemmin katsottuna rekisteröidyksi yhdistykseksi, tai toimivan ainakin löyhästi jonkin yhdistyksen alla. Haastateltavia toimijoita ei ollut siis kovin helppo löytää. Lisäksi neljännen sektorin kansalaistoiminnasta on sen epävirallisen luonteen takia vain vähän koottua tietoa saatavilla.

Vapaamuotoinen kansalaistoiminta ja neljäs sektori

Tässä kartoituksessa keskitytään yhdistysten, eli kolmannen sektorin kansalaistoiminnan, ulkopuolella syntyneeseen vapaamuotoiseen kansalaistoimintaan. Esimerkiksi digitalisaatio ja sosiaalinen media mahdollistavat toiminnan organisoimisen kevyesti, ilman yhdistystoimintaan liittyvää hierarkkista päätöksentekoa ja hallinnollisia velvoitteita. Aktiiviset kansalaiset voivat helposti löytää samanmielisiä ja tarttua yhdessä toimeen. Viime vuosina tämän kansalaisyhteiskunnan alueen kuvaamisessa on alkanut levitä käyttöön käsite *neljäs sektori*.⁹

Neljännen sektorin kansalaistoimintaa luonnehtii verkostomaisuus, vapaamuotoisuus, virallisen organisaation puuttuminen, pyrkimys avoimuuteen ja usein suora toiminta¹⁰. Käytännössä neljännen sektorin vapaamuotoista kansalaistoimintaa voi olla hyvin monenlaista. Erilaisia muotoja ovat esimerkiksi kansanliikkeet, internetin ja sosiaalisen median yhteisöt, kaupunkiaktivismi sekä erilaiset verkostot, ryhmät, kampanjat ja tapahtumat.

KARTOITUKSEN TOTEUTUS

Kartoitus toteutettiin haastattelemalla 11 neljännen sektorin kansalaistoimijatahoa. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2020 elokuun ja lokakuun välisenä aikana puhelimitse tai videoyhteydellä, suomeksi ja englanniksi. Haastatteluissa käytettiin puolistrukturoitua haastattelurunkoa ja haastattelujen kesto oli tyypillisesti noin yksi tunti. Haastateltavat tahot valikoituivat ns. ”lumipallomenetelmällä” kyselemällä sopivia henkilöitä Järjestöhautomon verkostojen kautta.

Tavoitteena oli löytää kartoitukseen mahdollisimman monipuolinen joukko erilaisia neljännen sektorin toimijoita. Mukaan otettiin myös tahoja (3), jotka olivat sittemmin perustaneet rekisteröidyn yhdistyksen vapaamuotoisena alkaneen toimintansa ympärille. He pystyivät siten

⁹ Ruuskanen ym. 2020, 22-25

¹⁰ Ruuskanen ym. 2020, 44

kertomaan näkemyksiään sekä vapaamuotoiseen että yhdistysmuotoiseen toimintaan liittyen ja vertailemaan näitä toisiinsa.

”Monikulttuuriseksi kansalaistoiminnaksi” määriteltiin väljästi tahot, jotka täyttivät yhden tai useampia seuraavista piirteistä: keskeiset toimijat olivat maahanmuuttajataustaisia tai kuuluivat etniseen vähemmistöön, toiminnan keskiössä olivat jotkin tietyt kieli- kulttuuri- tai kansallisuusryhmät tai toiminnan teema liittyi hyvin väestösuhteisiin tai kulttuurisesti ja etnisesti monimuotoisen ja yhdenvertaisen yhteiskunnan edistämiseen.

On tärkeää huomata tämän kartoituksen rajoitukset. Kartoitusta varten on haastateltu vain 11 toimijaa, ja heidän ei voi väittää kattavasti edustavan koko neljännen sektorin kansalaistoimintaa. Haastattelujen pohjalta tehtyjä havaintoja ja johtopäätöksiä ei voi varauksetta yleistää koskemaan koko kenttää. Haastatteluihin osallistui kuitenkin monipuolinen joukko erilaisia kansalaistoimijoita ja pitkissä haastatteluissa heillä oli mahdollisuus avata kokemuksiaan ja näkemyksiään laajasti. Kartoituksen tuloksia tulisivat lähentyä lähinnä ”kurkistuksena” neljännen sektorin kansalaistoiminnan maailmaan.

Haastatellut tahot

Haastatteluihin pyydettiin 11 tahosta kustakin yksi edustaja, joka oli joko toiminnan/ryhmän perustaja tai muu keskeinen aktiivi. Haastatteluihin osallistuivat:

- African Fashion Week Helsinki ry
- FSC AFG Leijonat ry
- Good Hair Day -kollektiivi
- Helsingin Art & Plow Festival
- Henkisen hyvinvoinnin seminaari
- International Working Women of Finland ry
- Refugee Hospitality Club (Facebook-ryhmä)
- Refugee Radio
- Thai society in Finland สโมสรไทยในฟินแลนด์ (Facebook-ryhmä)
- Ubuntu Film Club
- Ei nimeä, brasilialaisten yrittäjäyysverkosto

Starttipaketti kansalaistoimintaan -pilotti

Perinteisesti Järjestöhautomon palvelut ja koulutukset ovat olleet suunnattuja yhdistystoimijoille. Kartoituksen rinnalla Järjestöhautomo myös pilotoi uudentyyppistä palvelua, joka oli suunnattu kansalaistoiminnasta kiinnostuneille henkilöille, jotka eivät kuitenkaan ole yhdistystoimijoita. Marraskuussa 2020 järjestettiin verkossa kaksi ”Starttipaketti kansalaistoimintaan” -infotilaisuutta, toinen suomeksi ja toinen englanniksi. Infoissa annettiin perustietoa suomalaisesta kansalaisyhteiskunnasta, esiteltiin erilaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia sekä annettiin perustietoa yhdistyksen perustamisesta. Infotilaisuuksissa oli myös inspiraatiopuheenvuoro kansalaisaktiivilta, joka kertoi omia kokemuksiaan ja vinkkejään vapaamuotoisen toiminnan käynnistämiseen sekä yhdistyksen perustamiseen liittyen.

Molemmat infotilaisuudet olivat yhtä suosittuja ja tilaisuuksiin ilmoittautui ennakolta yhteensä 35 henkilöä. Lopulta suomenkielisessä tilaisuudessa oli paikalla 12 osallistujaa ja

englanninkielisessä 10 osallistujaa. Vaikka osallistujamäärät jäivät melko pieniksi, infotilaisuudet tavoittivat kuitenkin hyvin oikeaa kohderyhmää. Osallistujat olivat pääasiassa henkilöitä, jotka olivat kiinnostuneita kansalaistoiminnasta, mutta eivät olleet mukana yhdistystoiminnassa (15/22). Myös osallistujilta saatu palaute oli hyvää. Palautteissa osallistujat pitivät erityisesti käytännönläheisistä ohjeista ja vinkeistä, yhdistyksen perustamiseen liittyvästä tiedosta sekä mielenkiintoisista inspiraatiopuhujista.

Pilotoinnin perusteella sekä suomen- että englanninkieliselle infotilaisuudelle oli kysyntää. Näistä kahdesta kuitenkin englanninkielinen tilaisuus tavoittaa paremmin kohderyhmää, jolle ei vastaavaa perustietoa ole muuten helposti saatavilla. Syksyn 2020 koronapandemiatilanteen takia infotilaisuudet pidettiin verkossa. Paikan päällä kasvokkain tapahtuva infotilaisuus tai työpaja mahdollistasi kuitenkin eri tavalla keskustelun, vuorovaikutuksen ja verkostoitumisen osallistujien kesken, mikä voisi myös olla erittäin hedelmällistä.

KESKEISET HAVAINNOT HAASTATTELUJEN POHJALTA

Kansalaistoiminnalla on monia muotoja

Kysyttäessä millä sanoilla haastateltavat kuvaisivat omaa toimintaansa, useimmat valitsivat sanan yhteisö. Haastateltavat kuvasivat toimintaansa tyypillisesti myös sanoilla ryhmä, verkosto tai aktivismi. Annettujen vaihtoehtojen lisäksi haastateltavat kuvasivat toimintaansa myös esimerkiksi sanoilla tapahtuma, joukkue, kollektiivi ja sisterhood.

Monet ryhmistä olivat saaneet alkunsa hyvin epämuodollisesti, tyypillisesti nopealla aikataululla ja muutaman ystävän kanssa yhdessä ideoituna. Perustajat olivat usein saaneet ajatuksen järjestää sellaista toimintaa, jota he itse olisivat kaivanneet, ja josta he ajattelivat myös muiden omaan viiteryhmäänsä kuuluvien olevan yhtäläillä kiinnostuneita.

Haastateltavat henkilöt edustivat laajaa skaalaa erilaista kansalaistoimintaa. Mukana oli neljä kulttuuri- tai muuta tapahtumaa, mediankanava, jalkapallojoukkue, kolme Facebook-ryhmää, vertaisryhmä sekä yksi löyhempi verkosto. Ryhmät ja toiminta olivat eri kokoisia. Toimintaan osallistujia oli pienemmissä ryhmissä 10–25, suuremmissa tapahtumissa osallistujia oli muutamia satoja ja Facebook-ryhmissä jäseniä 3500–14 500. Haastateltavista kansalaisaktiiveista suurin osa toimi pääkaupunkiseudulla, muutama Lahdessa ja Tampereella.

”Kaiken kaikkiaan yllättävän hyvin toimii, vaikka haastava aihe ja iso ryhmä eikä johtajaa, silti pysyy aktiivisena ja kasvaa”

(Haastateltava 8)

Yhteisöjä jaettujen identiteettien ja kiinnostuksenkohteiden ympärillä

Suurin osa haastatelluista ryhmistä ja verkostoista oli toimintaa, joka oli luotu jonkin tietyn viiteryhmän tarpeisiin. Tämä viiteryhmä ei kuitenkaan ollut ”maahanmuuttajat”, vaan jokin muulla tavalla rajattu identiteettien risteymä – esimerkiksi venäjänkieliset naiset, Suomessa asuvat thaimaalaiset tai suomalaiset, joilla on afrikkalaisia juuria. Yhteisöt rakentuvat yhteisten kiinnostuksenkohteiden, identiteettien ja jaettujen kokemusten ympärille. Keskeisiä yhdistäviä ja rajaavia tekijöitä eri ryhmissä olivat kieli, sukupuoli sekä etnisuus/ poc-identiteetti.

Monet haastatelluista ryhmistä ja toiminnoista olivat kuitenkin avoimia kaikille aiheesta kiinnostuneille, ja haastateltavat korostivat, että mukana oli paljon myös valtaväestön edustajia. Käytännössä kuitenkin käytetty kieli, jos se ei ollut suomi tai englanti, suuntasi toiminnan tietylle kieliryhmälle. Haastateltavat kertoivat toimintoihin osallistuvan laajasti eri taustaisia ihmisiä: monia eri kansallisuuksia edustavia maahanmuuttaneita, valtaväestöä sekä monikulttuurisia suomalaisia.

Osassa ryhmistä perusajatukseen kuului, että mukana on sekä valtaväestöä, että maahanmuuttaneita. Ryhmä toimi silloin verkostoitumisen alustana ja yhdistävänä tekijänä olivat yhteiset arvot tai päämäärä. Esimerkiksi sosiaalisen median ryhmissä valtaväestöön kuuluvat suomalaiset jäsenet saattoivat tarjota apuaan ja neuvojaan maahanmuuttajataustaisten jäsenten kysymyksissä jakaen ja hyödyntäen verkostojaan, suomen kielen taitoaan ja yhteiskunnan tuntemustaan.

Yhdistystoiminnan kontekstissa on monesti totuttu puhumaan maahanmuuttajayhdistyksistä. Tämän kartoituksen haastatteluissa ”maahanmuuttajuus” osoittautui epäoleelliseksi määreeksi. Harvat haastateltavat puhuivat toimintansa yhteydessä lainkaan ”maahanmuuttajista”. Neljännen sektorin toiminta on korostetun omaehtoista kansalaistoimintaa, joka nousee suoraan ihmisten arkitodellisuudesta ”maahanmuuttajuuden” ollessa selkeästi ulkoapäin annettu kategoria.

Tutkimuksissa maahanmuuttajayhdistyksiä on kuvattu myös tiloina, joissa etnikulttuurisia identiteettejä tuotetaan, muutetaan ja kiistetään. Toiset nojaavat lähtömaan kulttuuriperinteeseen ja etniseen identiteettiin, kun taas toiset yhdistävät identiteettityössä suomalaisuuden ja muun alkuperän palasia. Jotkut pyrkivät korvaamaan etnisyyden muilla identifikaatioilla, kuten uskonnolla tai sukupuolella.¹¹ Samankaltaista identiteettien rakentamista ja purkamista sekä oman tilan haltuun ottamista on nähtävissä myös neljännellä sektorilla.

”Haluan korostaa miten helppoa on loppujen lopuksi on luoda oma tila, jos ihmisestä tuntuu, että puuttuu se oma tila, rohkeasti voi vaan luoda. Ehkä ihan yksin voi olla vaikeaa, mutta jos löytää vain yhden toisen ihmisen, sekin riittää.”

(Haastateltava 10)

Toimintaa järjestetään matalalla kynnyksellä ja ilman rakenteita

Tyypillisesti ryhmissä oli tiivis aktiivien joukko, joka vastasi toiminnan suunnittelusta, järjestelyistä tai esimerkiksi Facebook-ryhmän ylläpidosta. Aktiivisten jäsenten joukko vaihteli yhdestä kymmeneen, tyypillisimmin aktiiveja oli 2-4. Joissakin tapauksissa aktiiveilla oli omia

¹¹ Pyykkönen 2007, 121.

vastuualueita (esimerkiksi sosiaalinen media tai järjestelyjen koordinointi), mutta suurin osa ryhmistä toimi ilman selkeitä rakenteita, rooleja tai hierarkiaa. Osalla haastatelluista ryhmistä oli kuitenkin tullut tarve määritellä yhteisiä ylöskirjattuja toimintaperiaatteita, sääntöjä ja arvoja.

Toimintaa organisoitiin hyvin matalalla kynnyksellä ja orgaanisesti ilman merkittäviä rakenteita. Osa mainitsi kuitenkin keskeisten aktiivien järjestävän epämuodollisia kokouksia. Käytännön järjestelyissä monet kertoivat myös yhteisöllisestä talkoohengestä, jossa ystävät tai muut osallistujat auttoivat esimerkiksi tarjoiluissa tai tapahtuman järjestelyissä. Eräs haastateltava mainitsikin, että vapaamuotoisen toiminnan etuna verrattuna yhdistystoimintaan on, että ihmisiä on helpompi saada mukaan auttamaan.

Kysyttäessä onko toiminta ajateltu pysyväksi vai tietyn määräajan kestäväksi, noin puolet vastasi, että toiminta tai ryhmä on suunniteltu pysyväksi. Puolet kertoi, ettei asiaa ole varsinaisesti mietitty tai päätetty, mutta suurimmalla osalla oli ajatuksia mahdollisimman pysyvästä toiminnasta.

Haastateltavissa ei ollut yhtä tyypillistä ”kansalaisaktiivia”, vaan haastateltavat olivat vaihtelevasti mukana kansalaistoiminnan kentällä. Osa ei ollut kyseisen ryhmän lisäksi missään muussa kansalaistoiminnassa mukana, osa puolestaan kertoi olevansa aktiivisesti monessa mukana.

Ideat syntyvät omassa arjessa havaittuun tarpeeseen

Tyypillisesti haastateltavat kertoivat, että ryhmä oli saanut alkunsa perustajan arjen havainnoista ja kokemuksista – areena jonkin asian tai näkökulman esiintuomiselle, yhteisen kiinnostuksen kohteen jakamiselle puuttui tai kanava vertaisuudelle, neuvojen jakamiselle ja ihmisten kohtaamiseen puuttui. Muutama kertoi alkaneensa järjestää toimintaa, johon itse haluaisi osallistua.

Lähes kaikki haastateltavat ryhmät olivat siis rakentuneet vahvasti jonkin olemassa olevan tarpeen ympärille, ja siksi osallistujia oli helppo löytää. Yhdistystoiminnassa toisinaan vastaan tulevaa kohderyhmän tavoittamisen haastetta ei siis ollut lainkaan. Suurin osa haastateltavista kertoi, että idean syntymisen jälkeen varsinainen toiminta lähti liikkeelle nopeasti keräämällä kokoon muutama muu aktiivi omasta ystäväpiiristä. Aktiivien omat verkostot olivat toiminnan käynnistämässä avainasemassa.

Yleisimmät ryhmien päämäärät liittyivät yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä verkostoitumiseen ja yhteisön luomiseen. Omalla kielellä tai englanniksi toimiminen, keskustelu ja verkostoituminen oli myös muutamassa ryhmässä keskiössä. Kolmessa ryhmässä toiminnan tarkoituksena oli myös omaan kulttuuriin tai identiteettiin liittyvien representaatioiden lisääminen. Muita mainittuja päämääriä olivat muiden auttaminen omien kokemusten pohjalta sekä urheilu- tai kulttuuriharrastuksen mahdollistaminen.

Toisaalta monilla toiminnan päämääränä oli toiminta itsessään – mahdollistaa jotakin yhdessä tekemistä, keskustelua ja ihmisten kohtaamista. Toisaalta taas monilla oli toiminnassaan suuriakin yhteiskunnallisia

”Halusin tehdä tapahtumia, joihin itse tahtoisin mennä, mutta kukaan muu ei niitä järjestä.”

(Haastateltava 3)

vaikuttamisen ja toisten auttamisen missioita. Isommat tavoitteet saattoivat olla koko toiminnan perustamisen takana, tai sitten ne olivat tulleet mukaan pikkuhiljaa toiminnan laajetessa.

Rahoituksen puuttuminen toiminnan laajentamisen esteenä

Neljä haastatelluista ryhmistä kertoi, ettei heillä ole toiminnassa minkäänlaista rahoitusta tai muita resursseja. Kaikilla muillakin toimijoilla toiminta toteutettiin lähes kokonaan vapaaehtoisvoimin ja ilman kuluja. Tyypillisin tapa saada käyttöön joitakin resursseja oli kaupungin tai jonkun järjestön kanssa tehty yhteistyö, jolloin saatiin esimerkiksi käyttöön tiloja ilmaiseksi. Yksittäisesti oli käytetty myös joukkorahoitusta (Mesenaatti) tai saatu tavarasponsorointia.

Raha-asiat koettiin yleisesti ottaen vaikeaksi. Muutama kertoikin, että ei halua toiminnassaan olla missään tekemisissä rahan kanssa, ettei siitä tulisi hankaluuksia. Osa koki täysin vapaaehtoisvoimin toimimisen jopa vapauttavana. Monella oli toisaalta toiveissa saada joskus tulevaisuudessa jotakin rahoitusta toimintaan. Useampi haastateltava kertoikin, että toiminnan laajentaminen olisi mielekästä, mutta se ei ole mahdollista ilman rahoitusta. Muutama haastateltava mainitsi myös, että järjestäisi toimintaa mieluummin useammalla paikkakunnalla, mutta esimerkiksi matkakustannuksiin ei ole varaa.

Haastatellut tahot tekivät melko paljon yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa, ja yhteistyö vaikutti olevan tapa kompensoida puuttuvia rahallisia resursseja. Yhteistyötä tehtiin tyypillisesti järjestöjen ja yhteisöjen, kunnan sekä yrittäjien ja yritysten kanssa. Yksi mainitsi yhteistyön asiantuntijoiden kanssa ja yhdellä ryhmällä oli yhteistyötä myös esimerkiksi suurlähetystön kanssa. Useimmin yhteistyön kerrottiin liittyneen esimerkiksi toimintatiloihin tai tapahtuman yhteisjärjestelyihin.

Digitaalisuus mahdollistaa ihmisten tavoittamisen laajasti

Kaikki paitsi yksi haastateltava pitivät digitaalisuutta erittäin tärkeänä toiminnasta tiedottamisen kannalta. Liike tai ryhmä ei olisi tavoittanut ihmisiä yhtä laajasti tai ollenkaan ilman digitaalisia välineitä. Tyypillisesti tiedottamiseen ja ulkoiseen viestintään käytettiin sosiaalista mediaa. Haastateltavat mainitsivat hyödyntävänsä mm. Facebookin sivuja, ryhmiä ja live-lähetyksiä, Instagramia, WhatsAppia ja YouTubea. Ryhmän sisäisessä viestinnässä, keskustelussa ja organisoitumisessa osa käytti myös digitaalisia alustoja kuten Slackia tai suljettua Facebook-ryhmää.

Neljässä haastatelluista ryhmistä digitaalisuus oli toiminnassa hyvin keskeistä, eikä samankaltainen toiminta olisi edes mahdollista ilman digitaalisuutta. Näistä kaksi ryhmää oli jo lähtökohdiltaan täysin sosiaalisessa mediassa toimivia verkostoja. Monet muut korostivat kuitenkin, että yksinomaan digitaalisuus ei olisi riittävää. Merkittävä osa toimintaa ja yhteisöllisyyttä syntyy ja tapahtuu esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, mutta kasvokkainen kohtaaminen tapahtumissa koettiin myös oleelliseksi osaksi koko ryhmän ja toiminnan ideaa. Digitaalisuus ja esimerkiksi tapahtuman striimaaminen netin välityksellä tai toimiminen kokonaan verkossa myös mahdollistaa toimintaan osallistumisen kaikille eri puolilla Suomea sekä kansainvälisesti diasporassa.

Monet olivat harkinneet yhdistyksen perustamista

Haastatteluissa kysyttiin, olivatko joskus harkinneet yhdistyksen perustamista. Kolme haastatelluista tahoista olikin haastatteluhetkellä jo rekisteröity yhdistys. Kaksi haastateltavaa kertoi, etteivät olleet harkinneet yhdistyksen perustamista, eivätkä nähneet siihen mitään syytä. Monet oli harkinneet yhdistyksen perustamista useampaankin otteeseen. Yhdellä haastateltavista ryhmistä oli ollut yhdistys lyhyen aikaa toiminnan alussa, mutta siitä oli luovuttu.

Yleisin syy yhdistyksen perustamiselle tai sen pohtimiselle oli yhdistysmuodon tuomat rahoitusmahdollisuudet. Yhdistys pystyisi hakemaan erilaisia avustuksia toimintaan. Yhdelle haastateltavalle yhdistyksen perustamisen syy oli ennen kaikkea se, että yhdistykselle tilavuokrat ovat huomattavasti edullisempia. Muutamat puhuivat myös siitä, että virallinen yhdistys toisi toiminnalle uskottavuutta ja ammattimaisuutta, josta olisi apua esimerkiksi yhteistyökumppanuuksissa. Muutama oli pohtinut myös osakeyhtiön perustamista yhdistyksen sijaan.

Ne, jotka näkivät yhdistyksen perustamisessa hyötyjä, mutta eivät olleet sitä perustaneet, kokivat yhdistystoiminnan työlääksi ja byrokraattiseksi. Yhdistystoimintaan ajateltiin liittyvät paljon paperityötä ja hallinnollista taakkaa, johon ei vapaaehtoisvoimin ollut aikaa tai kiinnostusta. Haastateltavat ajattelivat myös yhdistyksen vaativan syvempää ja pitkäjänteisempää sitoutumista, johon ei sillä hetkellä oltu valmiita. Varsinaisesti yhdistyksen perustamisprosessia ei kukaan maininnut esteenä, vaan haasteena oli yhdistystoiminnan pyörittämisen mukanaan tuoma ylimääräinen byrokraatia. Ne haastateltavat tahot, jotka olivat yhdistyksiä, kertoivat muun muassa, että yhdistyksen perustaminen oli hyvällä tavalla pakottanut luomaan toiminnalle rakenteita, suunnitelmallisuutta ja yhteisiä päämääriä.

Vapaana byrokratiasta ja sitoutumisesta

Pääasiassa samojen syiden, joiden nähtiin olevan yhdistystoiminnan haasteita, käänttöpuoli nähtiin vapaamuotoisen kansalaistoiminnan etuna. Yli puolet haastateltavista mainitsi vapaamuotoisen kansalaistoiminnan etuna olevan, että siihen ei tarvinnut virallisesti sitoutua. Kukin toimija saa sitoutua sillä tasolla kuin haluaa ja niin pitkäksi tai lyhyeksi ajaksi kuin sillä hetkellä haluaa. Muutama kuvasikin toiminnan olevan itselleen ikään kuin harrastus.

Vapaamuotoisessa kansalaistoiminnassa ei myöskään ole turhaa ”yhdistysrullianssia”, eli byrokraatiaa tai kokouksia, joihin aikaa olisi tuhlaantunut, vaan aktiivien ajan saattoi käyttää varsinaiseen toimintaan. Jotkut pohtivat myös tarkoittaisiko yhdistysmuoto ryhmän vapauden menetystä, jos päätöksiä tekisikin yhdistyksen hallitus. Epävirallisessa ryhmässä toiminta oli mahdollista tehdä juuri oman näköiseksi.

”Toi ihmeen byrokratiajuttu, ei ole tarvinnut sen kanssa säätää”

(Haastateltava 10)

Pari haastateltavaa mainitsi myös, ettei ollut kovin tyytyväinen suomalaiseen yhdistyskenttään yleisesti. Yhdistysten rahoituksen ei välttämättä nähty menevän aina oikeille yhdistyksille ja tehokkaaseen

käyttöön. Myös järjestöjenvälistä kilpailuasetelmaa kritisoitiin.

Kysyttäessä toiminnassa vastaan tulleista haasteista tai epäonnistumisista, kaikkien haastateltavien oli vaikea löytää sellaisia. Toiminta oli kaikilla sujunut erittäin hyvin ilman suurempia vastoinkäymisiä. Some-ryhmissä muutama mainitsi joskus tapahtuneen väärän tiedon leviämistä tai väärillä motiiveilla ryhmään liittyneitä ihmisiä. Eräs haastateltava selittikin, että koska toiminta on luonteeltaan niin väljää ja paineita tai ulkoisia odotuksia ei ole, ei silloin voi epäonnistua.

Neljännän sektorin toimijoiden tuen tarpeet

Suurin osa ei ollut saanut tukea toiminnan järjestämiseen miltään viralliselta taholta. Moni kertoi kuitenkin verkostostaan löytyneen eri aloilla kokeneita ihmisiä, jotka olivat auttaneet ja neuvoneet erinäisissä asioissa. Muutama mainitsi tärkeimmäksi saamakseen tueksi sen, että oli saanut käyttöön tiloja ilmaiseksi. Suurin osa haastatelluista vaikutti kuitenkin tyytyväiseltä tilanteeseensa, ja siihen, että tarvittavaa tukea löytyi pääasiassa omista verkostoista.

Kysyttäessä minkälaisesta tuesta he olisivat omassa toiminnassaan joskus hyötäneet, nostivat haastateltavat esiin erilaisia konkreettisia ja käytännönläheisiä asioita. Tärkeimmäksi tuen tarpeeksi nousi vastauksissa tuki liittyen rahoitukseen – joko suora rahallinen tuki tai tuki rahoituksen löytämiseen. Useampi haastateltava mainitsi myös tarpeen saada tiloja toiminnan järjestämiseen. Lisäksi monet kertoivat, että erilaisista lupa-asioista ja säännöistä oli vaikeaa itse löytää kootusti tietoa, eivätkä kaikki välttämättä ole niistä tietoisia. Hyötyä olisi esimerkiksi tapahtuman järjestämisen lupa-asioden muistilistasta tai nettikeskusteluun liittyvän lainsäädännön tiiviistä koonnista.

Lisäksi mainittiin, että tarvetta olisi yhteistyöhön asiantuntijoiden kanssa, tulkki- ja käänöspalveluille sekä perustiedolle yhdistyksen perustamisesta englanniksi tai omakielisesti. Pari kertoi myös, että olisi hyödyllistä jos jostain löytyisi tietoa siitä, mitä eri kansalaistoimijoita jollakin kentällä tai maantieteellisellä alueella jo toimii.

Haastateltavilta kysyttiin tulisiko neljännän sektorin toimijoille suunnattujen palveluiden olla suomeksi, englanniksi vai jollakin muulla kielellä. Kaikki vaihtoehdot saivat tasaisesti kannatusta. Moni piti suomenkielisiä palveluita tärkeänä, sillä se on kuitenkin ympäröivän yhteiskunnan kieli ja kotoutumisen kannalta tärkeää. Yhtä moni piti kuitenkin ehdottomana edellytyksenä, että eri taustaisille ihmisille suunnatut palvelut ovat vähintäänkin englanniksi pelkän suomen sijaan. Muutama oli myös sitä mieltä, että tavoittaakseen joitakin tiettyjä maahanmuuttajaryhmiä, tulisi palvelun olla omakielistä.

Haastateltujen kansalaistoimijoiden esiintuomat tuen tarpeet olivat osin samansuuntaisia kuin Järjestöhautomon asiakasyhdistyksilläkin. Järjestöhautomon tarvekartoituksen¹² mukaan rekisteröityjen yhdistysten suurin tuen tarve liittyy rahoitukseen, yhdistyshallintoon ja varainhankintaan.

“Tuen täytyy olla käytännönläheistä, ratkaista jokin konkreettinen ongelma”

(Haastateltava 9)

¹² Järjestöhautomo 2019

LOPUKSI

Vaikka perinteisen järjestökentän rinnalle on noussut vapaamuotoinen neljäs sektori, Järjestöhautomon kohderyhmään kuuluva monikulttuurinen kansalaistoiminta näyttää toimivan edelleen pääasiassa yhdistysmuotoisesti. Neljännen sektorin kansalaistoiminta muuttuu tyypillisesti laajetessaan yhdistystoiminnaksi. Myös haastatelluista ryhmistä suurin osa oli harkinnut yhdistyksen perustamista tai oli sen jo perustanutkin.

Tämän kartoituksen keskeiset havainnot ja päätelmät voidaan tiivistää seuraavasti:

- Neljännen sektorin toimintakulttuurille tyypillistä on toiminnan käynnistäminen nopeasti matalalla kynnyksellä, toimiminen ilman rakenteita ja täysin vapaaehtoisvoimin. Kansalaistoimijoita vetää puoleensa löyhä sitoutuminen, vapaus, omaehtoisuus ja vahva yhteisöllisyys.
- Kansalaistoimijoiden motiivit pysyä vapaamuotoisina ryhminä yhdistyksen perustamisen sijaan liittyvät yleensä siihen, että yhdistystoiminta koetaan liian työlääksi ja byrokraattiseksi, eikä siihen ole aikaa tai kiinnostusta.
- Vapaamuotoisen kansalaistoiminnan keskeinen haaste on, että ilman rekisteröityä yhdistystä on hyvin vaikea saada toimintaan minkäänlaista rahoitusta. Yhdistysmuodon ajateltiin myös lisäävän toiminnan uskottavuutta ja sitä kautta parantavan mahdollisuuksia erilaisiin kumppanuuksiin.
- Vapaamuotoiset kansalaistoimijat hyötyisivät konkreettisesta ja käytännönläheisestä tuesta. Tuen tarpeet liittyvät esimerkiksi resursseihin tai rahoituksen etsimiseen, toimintatiloihin sekä erilaisten toimintaan liittyvien lupa-asioiden ja sääntöjen selvittämiseen.

Neljännen sektorin toiminta tuo kuitenkin uusia näkökulmia ja toimintatapoja myös perinteiselle järjestösektorille. Yhtenä järjestökentän haasteena on jo pitkään nähty se, että vapaaehtois- ja luottamustehtäviin on entistä vaikeampaa löytää aktiiveja. Kartoitukseen haastatellut pitivät vapaamuotoisen toiminnan parhaina puolina sitä, että sitoutumisen tason saattoi itse päättää. Tämä vapaus ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteivät aktiivit olisi toimintaan sitoutuneita, vaan pikemminkin päinvastoin. Suurin osa vaikutti olevan toimintaansa erittäin sitoutuneita. Haastateltavat kuvasivat toiminnan olevan esim. ”passion project” tai kuvailivat itseään sanoilla ”professional volunteer”. Neljännellä sektorilla sitoutuminen ei siis synny toiminnan rakenteista vaan merkityksellisyydestä.

Koska rakenteita ja ulkoisia raameja ei juurikaan ole, on neljännen sektorin toiminta hyvin vahvasti tarveperusteista. Järjestösektorilla törmätään joskus haasteisiin tavoittaa aiottua kohderyhmää. Tällaista ongelmaa ei maininnut haastatteluissa kukaan, sillä eroa toimijoiden ja kohderyhmän välillä ei yleensä ollut. Järjestösektorilla voitaisiinkin varmasti oppia neljännen sektorin tavasta synnyttää toimintaa vahvasti tarpeeseen perustuen ja jo lähtökohtaisesti kohderyhmän omilla ehdoilla.

Tässä kartoituksessa selvitetty neljännen sektorin toimijoiden tuen tarpeet ovat hyvin samansuuntaisia kuin ne, joita on tuotu esiin esimerkiksi Valtioneuvoston ”Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020 -luvulla” -selvityksessä. Siinä neljännen sektorin

kansalaistoiminnan haasteista nostettiin esiin erityisesti tiedon saatavuus ja tiedonkulku, toimintatilat, rahoitus ja muut resurssit, sekä hallinnon käytännöt ja toimintakulttuuri.¹³

Yhteistä neljännelle sektorille ja järjestöille ovat rahoitukseen liittyvät haasteet. Mikäli neljännen sektorin toimijat haluavat välttää yhdistysmuodon ja sen mukanaan tuomat rakenteet ja byrokratian, saattaisi ratkaisuja rahoituksen ja muiden resurssien hankkimiselle löytyä kumppanuuksista. Tästä oli haastateltavien joukossakin hyviä esimerkkejä. Yksityisellä, julkisella ja järjestösektorilla kannattaakin suhtautua ennakkoluulottomasti yhteistyöhön neljännen sektorin toimijoiden kanssa – yhteistyön tuloksena voi parhaimmillaan syntyä uudenlaista synergiaa, joka hyödyttää kaikkia osapuolia.

LÄHTEET

Castaneda, A., Larja, L., Nieminen, T., Jokela, S., Suvisaari, J., Rask, S., Koponen, P., Koskinen, S. (2015): Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus - Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Työpaperi 18/2015.

FinMONIK (2019): Ulkomailla syntyneiden hyvinvointitutkimus, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Käytetty kotoutumisen indikaattorit -tietokantaa, 126f-Osallistuminen järjestettyyn toimintaan. [<http://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kotoutumisenindikaattorit>]

Halava, I., Pantzar M. & Lukin E. (2018): Kansalaisjärjestö jälkiteollisessa artistiyhteiskunnassa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskuskuksen (STEA) selvitys järjestötoiminnan tulevaisuudesta. [https://issuu.com/steajulkaisut/docs/jarjestotoiminnan_tulevaisuus]

Järjestöhautomo (2019): Tarvekartoitus 2019 - Monikulttuurinen yhdistyskenttä ja sen tarpeet. [<https://jarjestohautomo.fi/wp-content/uploads/2019/12/TK2019-final-1.pdf>]

Kuusio, H., Seppänen, A., Jokela S., Somersalo L. & Lilja E. (2020). Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus. Raportti 1. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [<https://www.julkari.fi/handle/10024/139210>]

Pirkkalainen, Päivi (2013): Transnational Responsibilities and Multi-sited Strategies. Voluntary Associations of Somali Diaspora in Finland. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.

Pyykkönen, M. (2007): Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pyykkönen, M. & Martikainen, T. (2013): Muuttoliike ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 281–292.

Rask S, Martelin T, Nieminen T, Solovieva N (2012): Osallistuminen ja luottamus. Teoksessa: Castaneda AE, Rask S, Koponen P, Mölsä M, Koskinen S (toim.). Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Raportti 61. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. s. 219–228.

Ruuskanen, P., Jousilahti, J., Faehle, M., Kuusikko, K., Kuitinen, O., Virtanen, J. & Strömberg, L. (2020): Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47

¹³ Ruuskanen ym. 2020, 44-51.